

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΗ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

*«Κι αν πέσαμε σε πέσιμο πρωτάκουστο και σε γκρεμό κατρακυλήσαμε
που καμιά φυλή δεν είδε ως τώρα είναι γιατί με των καιρών το πλήρωμα
όμοια βαθύ εν' ανέβασμα μας έμελλε προς ύψη ουρανοφόρα».* Παλαμάς

Τα καριοφύλια του 21 κελαηδούν και σήμερα στην Εθνική μας μνήμη. Οι λαμπρές ώρες του γένους σέρνουν ξανά, στα έκθαμβα μάτια μας, έναν απ' τους χορούς των θριάμβων τους. **Διακόσια τέσσερα** χρόνια από τότε. Σήμερα που προβάλλουν ωμές τόσες αντιθέσεις ανάμεσα στο τότε και στο τώρα. Τώρα που, κάτοχοι απείρως περισσοτέρων αγαθών, περιφρονώντας στυγνά **ηθικές αξίες**, ανθεί ο ανεύθυνος και ρυπαρής λόγος, διαδίδονται εκφυλιστικά φαινόμενα και τραυματίζονται θεσμοί. Τώρα η επέτειος της εθνεγερσίας λαμβάνει ξεχωριστό νόημα. Πρέπει ν' αποτελέσει ερέθισμα για να συγκρίνουμε καταστάσεις και ήθη. Να αναμετρήσουμε τις δυνάμεις μας. Να διασώσουμε και διευρύνουμε ό,τι είναι υγιές, αποβάλλοντας τα νοσηρά συμπτώματα, αλλά και προσπαθώντας να ξεριζώσουμε τις αιτίες τους.

Η ευθύνη μας είναι μεγάλη και η ανάδρασή μας υψηλό χρέος μας.

Ο εορτασμός αυτός πρέπει να είναι ύμνος, και θρήνος και λογισμός.

- **Ύμνος** για το θεσπέσιο εθνικό τόλμημα, που συγκλόνισε τον Ελλαδικό Χώρο συγκίνησε αισθαντικούς ανθρώπους της **Ευρώπης** και είχε απόληξη την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας της **Ελλάδας**.

- **Θρήνος** ή μάλλον **μνημόσυνο**, θρηνητικό, αλλά και **δοξαστικό**, για τις ανθρώπινες υπάρξεις, που η θυσία τους υπήρξε το βαρύ τίμημα της Εθνικής Ελευθερίας.

- **Λογισμός** για τις κινητήριες δυνάμεις του υπόδουλου Γένους. Την **ελληνική ψυχή**. Εύλογο το ερώτημα: Πώς κατορθώθηκε η Επανάσταση; Η Επανάσταση δεν υπήρξε ένα απλά ιστορικό γεγονός, δεκτικό ερμηνείας με κοινωνιολογικές εξηγήσεις, αλλά ήταν μια **υπεύθυνη πολιτική πράξη τής ηθικής πρωτοπορίας του Έθνους**.

Έχει γίνει λόγος συχνά για **παλιγγενεσία του Έθνους**. Η έκφραση, όμως αυτή δεν είναι ακριβής. Το **Έθνος δεν είχε παύσει ποτέ να υπάρχει**. Δεν υποτάχθηκε, ούτε στους Ρωμαίους, ούτε στους Φράγκους, ούτε καν στους Οθωμανούς. **Επέζησε υπόδουλο και διατήρησε τη γλώσσα του, τα ήθη του, τις δημιουργικές του ικανότητες και την αυτοσυνειδησία του.**

1453! Στου Ρωμανού την πύλη γκρεμίζεται ο Δικέφαλος. Η Βασιλίδα των πόλεων, η Κωνσταντινούπολη, που χίλια χρόνια στάθηκε ο ακοίμητος φρουρός του πολιτισμού όλης της Ευρώπης, ο Πρόμαχος της Ελευθερίας, ο Ακατάβλητος Ακρίτας, πέφτει στα χέρια των βαρβάρων. Πυκνό σκοτάδι απλώνεται παντού. «Και ήταν όλα σιωπηλά, γιατί τα σκίαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά».

Η Ελλάδα, η τρισένδοξη, η καθοδηγήτρια της Ανθρωπότητας αλυσωμένη, λησμονημένη, ολάρφανη και απελπισμένη!

«Δυστυχής! Παρηγορία
Μόνη σου έμενε να λες
περασμένα μεγαλεία
και διηγώντας τα να κλαις... (Σολωμός)

Όλοι την περιγελούν και την εμπαιίζουν. Της τάζουν βοήθεια αλλά τη γελούν πικρά. **Μένει, όμως, η ψυχή του γένους ολοζώντανη**. Στο γένος αυτό, το αυτοφύες και αυθύπαρκτο, το αζερίζωτο και το αμάραντο, το ικανό να ζήσει και στο πιο χέρσο, το πιο άνυδρο, το πιο λιθόσπαρτο χωράφι της πατρικής γης, σ' αυτό το γένος εμπιστεύθηκε η **θεία πρόνοια την ρανίδα του ελληνικού αίματος, τον κόκκο του Ελληνικού σπέρματος, την αχτίδα του ελληνικού πνεύματος**. Τα ύστατα της υπάρξεώς μας **ζώπυρα**. Και η ψυχή του γένους πήρε και απέκρυσε τα **ζώπυρα** στους Δωρικούς δρυμούς, στις αιγαιοπελαγίτικες θαλασσοσπηλιές, εκεί όπου διαφυλάσσεται ο αποθησαυρισμένος **πλανήτης των Ελληνικών Αιώνων**. Η

ψυχή του γένους ζωογόνησε και γιγάντωσε τα ζώπυρα και έτσι έγινε το «άφραστο θαύμα». Του γένους η ψυχή, ασύλληπτη, ανυπότακτη, αδάμαστη, δεν παραδίδεται στον κατακτητή. Μένει ζωντανή αλλά και ελεύθερη. Στη θέση της καταλυμένης Αυτοκρατορίας των ενσάρκων σωμάτων, ιδρύεται αυτόματα νέα Αυτοκρατορία άσάρκων πνευμάτων. Κάτω απ' τα μοιρολόγια και τα κλάματα πηγάζει η ανείπωτη και ζωογόνος επωδός: «Σώπασε κυρά Δέσποινα και σεις μάννες μην κλαίτε πάλε με χρόνια, με καιρούς, πάλε δικά μας θάναι».

Ήταν η ψυχή του γένους, που φτερούγισε έτσι χερουβικά πάνω απ' τα ερείπια του ολέθρου. Ήταν η ψυχή του γένους που κελάηδησε έτσι εύθυμα μέσα στο σκοτάδι της νύχτας. Κι ακούγεται η ασίγαστη η φωνή της Ελλάδος:

«Είμ' εγώ η ακατάλητη ψυχή των Σαλαμίνων,
Στην επτάλοφη έφερα το σπαθί των Ελλήνων,
Δε χάνομαι στα τάρταρα, μονάχα ξαποσταίνω,
Στη ζωή ξαναφαίνομαι και λαούς ανασταίνω (Παλαμάς)

Και έφτασαν τα προφητεμένα χρόνια! Οι προαγγελμένοι καιροί ήρθαν! Το πονεμένο ερωτηματικό του Ρήγα Φεραίου: «Ως πότε παλληκάρια» πήρε την καταφατική απάντηση στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας: «Ποτέ πια σκλάβου». Η ψυχή του γένους όρθωσε κορμιά. Όπλισε χέρια. Γέμισε ψυχές. Βογγητά, μοιρολόγια, προσευχές και τραγούδια, οι χρησιμοί και τα παραμύθια τόσων αιώνων συναντήθηκαν σε μια και μόνο μυριόστομη ανακραυγή: «Ελευθερία ή θάνατος».

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1814 ο Σκουφάς, ο Τσακάλωφ και ο Ξάνθος, υποκινούμενοι από φρόνημα πατριωτικό υψηλού βαθμού, έδωσαν την εκκίνηση προς την πολυφρόντιδη και μυστικότητα προετοιμασία για το Μέγα Εθνικό Μυστήριο, την απελευθερωτική Επανάσταση του Ελληνικού Έθνους. Η αξιοθαύμαστη «Φιλική Εταιρεία» ιδρύθηκε στην Οδησό με πρότυπο τις μυστικές Εταιρείες της εποχής εκείνης στην Ευρώπη, αλλά διαποτισμένη από ιερό συναίσθημα ελληνικού πατριωτισμού και αναρμοσμένη στην ελληνική, τότε, πραγματικότητα, ώστε να μη περιέχει πολιτικούς στόχους διασπαστικούς τής μεταξύ των Ελλήνων σύμπνοιας.

Από τα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα, άρχισε να συντελείται ραγδαία πρόοδος στην οικονομία των Ελλήνων, με τη δραστήρια εργασία ικανών και τολμηρών εμπόρων και ναυτικών. Η πρόοδος της οικονομίας συνοδεύτηκε από την ανάπτυξη της παιδείας, με την αύξηση των μορφωμένων Ελλήνων, με την ίδρυση νέων Σχολείων, με την έξοχη δράση των Διδασκάλων του Γένους. Αυτά όλα ενίσχυσαν την αυτοπεποίθηση του Έθνους για το μέλλον του. Και η παράτολμη επιχείρηση χρειάστηκε και την υπεύθυνη πρωτοβουλία τολμηρών ανδρών. Ο φλογερός πατριωτισμός παραμέρισε τελικά τους διαλογισμούς των νηφάλων πολιτικών.

Η Επανάσταση αποφασίζεται από ηθικό πάθος με υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων και με υποτίμηση των κινδύνων. Και οι πεντακόσιες χιλιάδες ψυχές, τόσες είχαν απομείνει στα 368 χρόνια της σκλαβιάς. Αυτοί, που μέχρι χθες ήσαν άβουλοι ραγιάδες ξεσηκώθηκαν. Άστραψαν σπαθιά. Κελάηδησαν καριοφίλια. Και η Λευτεριά «απ' τα κόκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά» ξαναστήθηκε ματωμένη στην πανάρχαια κοιτίδα της. Και το θαύμα έγινε.

Μια λάβα ενθουσιασμού ακράτητου πλημμύρισε τη σκλαβωμένη γη. Λάμψη θεϊκή σκορπίζει το φόβο της σκλαβιάς και της καταφρόνησης. Η Λευτεριά φτερουγίζει παντού:

«Λάμπιν έχει όλη φλογώδη Χείλος μέτωπο οφθαλμός

Φως το χέρι φως το πόδι Και όλα γύρω σου είναι φως»

Παιάνες παντού και θούρια ακούγονται. Ξεσηκωμός απ' άκρη σ' άκρη. Και ο εικοσάχρονος Εθνικός ποιητής πολεμώντας με τη θεϊκή του πέννα ψέλνει: «Ακούω κούφια τα ντουφέκια ακούω σμίξιμο σπαθιών ακούω ξύλα, ακούω πελέκια ακούω τρίξιμο δοντιών»

Ανάσταση πέρα ως πέρα. Μεθύσι αθάνατο, πραγματικό. Ανοιξη! Ώρα θεού, ώρα Ελλάδας:

**«Μάγεμα η φύση και όνειρο στην ομορφιά και χάρη
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι
με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει
όποιος πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».**

Ξεπροβάλλουν ο αρματολός και ο γραμματικός. Ο καπετάνιος και ο δάσκαλος. Άνδρες του σπαθιού και άνθρωποι του λόγου. Ονόματα εδώ και εκεί, φημισμένα παραδειγματικά. Οι ανδρειωμένοι των παραμυθιών περισσότερο, παρά οι ξεχωρισμένοι των ιστορικών χρονικών. Ολίγα ονόματα που θα μιλήσουν για όλα τ'άλλα. **Κανάρης, Σαχτούρης, Μιαούλης, Καψάλης, Μπότσαρης, Παπαφλέσσας, Τζαβέλας, Νικηταράς, Μαυρομιχάλης...** Και που τελειώνει η ποίηση και που αρχίζει η ιστορία!!! Και προελαύνουν εμπρός, ο σταυρός του **Παπά, το δαυλί του μπουρλοτιέρη, η φουστανέλα, το καριοφίλι. Άτακτοι θρυλικοί.** Δύσκολα πειθαρχούντες, εύκολα συγχεόμενοι στην προοπτική του πίνακα. Ισοπεδωτικοί, προσωπολάτρες. **Πρωτογενείς. Ηρωικοί, Ομηρικοί,** περισσότερο πλήττουν τη φαντασία, παρά σταματούν το λογισμό. Δύσκολα μπορείς να καταλάβεις αν έρχονται να χτυπήσουν τον αλλόφυλο ή να χτυπηθούν μεταξύ τους.

Και μέσα στο σάλαγο και την «πολέμια χλαλοή απαστράπτοντα σημεία οι σκιεροί αποτεφρωμένοι όγκοι», οι τόποι. Τους περιέχουν ο **Μωριάς, η Ρούμελη, χώματα που η ιστορία διέτρεξε όλη τη μουσική της κλίμακα των περιπετειών και θριάμβων. Τα νησιά, τα νησιά της Ελλάδας, ως νησιά ευλογημένα!! «όπου άνθισαν, λέει ο ποιητής, οι τέχνες του πολέμου και της ειρήνης!!»**

Ηφαίστεια η **Κρήτη, η Μακεδονία, η Θεσσαλία, η Ήπειρος, η Θράκη, η μαρτυρική Κύπρος.** Και οι χειρονομίες και κουνήματα που μοιάζουν με φτερουγίσματα. Ο Κολοκοτρώνης, προέχων ιπποκένταυρος, βροντοφωνώντας το σύνθημα «**φωτιά και τσεκούρι**» κατά κεφαλής των φυγάδων και προσκυνημένων. Ο **Διάκος με το τραγούδι του, του Μαγιάπριλου στο μαρτύριό του.**

Στο Μεσολόγγι «**έφαγαν μαπαρούτι για ψωμί, αλλά δεν δίνουν τα κλειδιά, δεν δίνουν την τιμή...** Στα Ψαρά... «**στην ολόμαυρη ράχη, περπατά η Δόξα μονάχη**»! Και οι Γυναίκες μια ώρα αρχύτερα, αληθινότερα χειραφετημένες στην κολυμβήθρα του πατριωτισμού. Ο **Κουντουριώτης** προσφέροντας στο **Έθνος το έχειν του.** Ένα απερίγραπτο φίλημα που το ανταλλάσσουν δύο ως τότε άσπονδοι πολέμιοι. **Ζαΐμης και Καραϊσκάκης, ο μέγας στρατηλάτης γιος της καλόγριας. Η αξεπέραστη μάνδρα της Γραβιάς με το βράχο της ανδρείας Ανδρούτσο «τους ορμώντας προσβάλλει εχθρούς και εξαπλώνει τριγύρω νεκρούς, νεκρούς ίππους και άνδρες».**

Στη ρίζα της αιματοστάλαχτης πυραμίδας οι **Φιλικοί, η πρόσκληση του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ο Λάμπρος Κατσώνης, η θυσία του Ρήγα, το μαρτύριο του Πατριάρχη.** Η καθιέρωση στην Αγία Λαύρα με τον Γερμανό. Στην κορυφή ο **Καποδίστριας, ο μεγαλομάρτυρας της Εθνικής αποκαταστάσεως.** Όλοι μαζί **Πληβείοι, Πατρίκιοι, Ηγεμόνες.** «Όταν αρχίσαμε να κάμομε την Επανάσταση, λέει ο Γέρος του Μωριά, **Στρατάρχης Κολοκοτρώνης, δεν συλλογισθήκαμε, ούτε πόσοι είμεθα, ούτε πως δεν έχουμε άρματα... αλλά, ως μία βροχή, έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας... όλοι συμφωνήσαμε σ' αυτό το σκοπό και εκάναμε την Επανάσταση».**

Οι αγώνες αίματος είναι διαχρονικοί. Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ δεν ξεχωρίζει τα πρόσωπα των τυράννων. Απλά τα πολεμά μέχρις εσχάτων. Στο πανόραμα της ιστορίας οι αγωνιστές βρίσκονται στην ίδια σελίδα. Θανάσης Διάκος δίπλα στον Παπαφλέσσα και τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ Ο Παύλος Μελάς, μαζί με τον Καραβαγγέλη και παρά δίπλα Κυπριανός.

Από τους ιστορικούς καταγράφονται αρκετοί παράγοντες που συνετέλεσαν στην έναρξη και επιτυχή έκβαση της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Η οικονομική ανάπτυξη, η πνευματική καλλιέργεια, το ευρύτερο κλίμα στην Ευρώπη και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το πλήρωμα του χρόνου. Πρέπει να καταγραφούν, όμως και οι αρνητικοί παράγοντες. Το εξασθλιωμένο Έθνος, η παντελής έλλειψη εξοπλισμού. Η συμμαχία των Μεγάλων της εποχής που απαγόρευε κάθε έννοια ελευθερίας εθνοτήτων και τόσα άλλα. Ο ρόλος της Φιλικής Εταιρείας όμως είναι ο πρώτιστος μοχλός των εξελίξεων της εποχής. Το παράλογο ξέσπασμα χωρίς πιθανότητα επιτυχίας. Ελευθερία ή θάνατος. Καμία ενιαία στρατηγική. Κανένας συμβιβασμός. Κανένα περιθώριο για πολιτικό ελιγμό. Αντίθετα, περιθώρια για αλλοσπαραγμό.

Έρως, παράφορος ελευθερίας, τιμωρία, εκδίκηση αλαζονεία, μίσος, φανατισμός, αφανισμός, αυτοκαταστροφή. Το πάθος ξετίναξε το Ηφαίστειο του Εικοσιένα. Θυσία. Χωρίς θυσία είναι εντελώς αδύνατη η ανύψωση πάνω απ' την καθημερινότητα. Θυσία, είναι η ψυχική κατάληξη του πάθους και το υπέρτατο γνώρισμα του παραλόγου. Από τη θυσία της Ιφιγένειας, στη θυσία στα Αλβανικά βουνά και στον Γρηγόρη Αυξεντίου.

Η Ελληνική ψυχή, η Ελληνική στάση ζωής, το Αθάνατο Κρασί του ποιητή Κωστή Παλαμά ήταν εκείνη που το 21 μετάδωσε την ελπίδα σε ηφαιστειακή έκρηξη και δόνησε τον κόσμο.

Σήμερα, ας αποσυρθούμε στο ηθικό κορφοβούνι, που ενώνει μεσούρανα το 21, ας κοινωνήσουμε στην ψηλή του πηγή το πενταδρόσερο νάμα του ιδεαλισμού του και από το περήφανο εκείνο καραούλι ας δούμε να προβάλλεται στο άπειρο πανοραμικά η ιστορική μας μεγαλογραφία. Ποια σταθερή συνέχεια!!! Ποια πιστή συνέπεια! Ποια ευθύγραμμη πορεία!! Αδιάκοπη δημιουργική βίωση! Ακαταπόνητη σκυταλοδρομία ιδεολογικών φορέων. Αλλεπάλληλοι νικηφόροι τερματισμοί παλαιών νοημάτων και αλλεπάλληλες αφετηρίες αιτημάτων της ζωής νέων. Η σκυτάλη όμως πάντοτε η ίδια. Σκυτάλη πνευματική, που συνδέει σ' όλη της την μακραίωνα αγωνιστική μεταφορά την ιερότερη παράδοση με την πιο παρθενική πρόοδο.

Πόσο αρμονικά ζυγίζονται μπροστά μας, στην παναθρώπινη μνήμη!! Ο Κόδρος, ο Λεωνίδας, ο Μεγαλέξανδρος, οι ήρωες του 21, οι Τιτάνες του 1940 !!

Και στην άλλη σειρά επιβλητικά παραστέκεται η σεβάσμια χορεία: ο Γρηγόριος ο Ε', ο Σαλώνων Ησαΐας, ο Κύπρου Κυπριανός, ο Χρυσόστομος Σμύρνης και τόσοι άλλοι ιεράρχες και της Ελευθερίας Εθνομάρτυρες.....

Θα ιδούμε, τέλος, πόσο αδιάθλαστα ευθυγραμμίζονται στο περιστύλιο του Εθνικού Πανθέου: ο Όμηρος, ο Αισχύλος, ο Σωκράτης, ο Πλάτων, ο Πυθαγόρας, ο Αριστοτέλης, ο Πλήθων Γεμιστός, ο Μ. Βασίλειος, ο Χρυσόστομος, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ο Σολωμός, ο Παλαμάς, ο Σεφέρης, Ελύτης κ.ά. άλλοι τελετουργοί του ελληνοχριστιανικού πνεύματος.

Το θέαμα είναι απέραντο. Το πανόραμα είναι ατέλειωτο. Θαμπώνει τα μάτια. Ζαλίζει τη σκέψη.

Η Ελλάδα η μία, η ενιαία, η αδιαίρετη, η αδιάσπαστη απαλλαγμένη από τα φυλετικά της ελαττώματα της φιλοπρωτίας και της διχοστασίας, φορτισμένη από τις εθνικές αρετές, της φιλοπατρίας, της φιλομάθειας, της ανδραγαθίας, λάμπει σαν διαμάντι.

Στον πανηγυρικό της πιο ένδοξης αυτής μέρας δεν ταιριάζουν έλεγχοι και μεμψιμοιρίες, καυτηριασμοί και δεοντολογίες. Ταιριάζει μόνο χαρμόσυνη μνήμη του αίνου απέραντος. Την μνήμη ανακαλούμε και την αίνο αναπέμπουμε. Ας φρονηματισθούμε σήμερα, απ' το μεγαλύτερο ιστορικό γεγονός του Ελληνισμού. Ας πιούμε απ' τη πηγή τη γάργαρα και λαγάρη, πηγή μεγάλη, στην οποία στραγγίζουν και ανανεώνονται όλα τα νάματα του Ελληνοχριστιανισμού. Ας αντλήσουμε απ' την πηγή αυτή την αέναο ευκρασία, ευρωστία και εύπνοια.

Ας μη λησμονούμε ότι το θαύμα της Παλιγγενεσίας οφείλεται στην αθάνατη ελληνική ψυχή. Οφείλεται στο αίμα το Ελληνικό που δεν μολύνεται, στο μεδούλι το Ελληνικό που δεν νερουλιάζει, στο κόκκαλο το ελληνικό που δεν σαπίζει.

Ας μεθάμε και εμείς, κάθε φορά που η πατρίδα προστάζει, με τ' «αθάνατο κρασί το εικοσιένα».

Και σα σεπτό μνημόσυνο όλων εκείνων που χάρισαν σε μας πατρίδα και ελευθερία, ας ψάλλουμε μαζί με τον ποιητή:

«Σαν ίσκιои μεγαλόκορμοι και απείραχτοι απ' τα χρόνια
φέρνετ' εμάς τα εγγόνια στο δρόμο της τιμής
κι όπου πολέμου κράξιμο κι όπου μάχης κρότοι
εσείς περνάτε πρώτοι και ακολουθούμε εμείς».

Δημήτρης Κ. Μπάκας
Μάρτιος, 2026